

Милош
ТИМОТИЈЕВИЋ

„ПРВИ ГРАЂАНИН МАЛЕ ВАРОШИ“ : ЗНАЧАЈ ПРЕДСЕДНИКА ОПШТИНЕ У ЛОКАЛНОЈ ЕЛИТИ ВЛАСТИ ТОКОМ СОЦИЈАЛИЗМА – ПРИМЕР ЧАЧКА

УДК: „“

АПСТРАКТ: У раду се на примеру Чачка као микроцелине анализирају и проверавају теоријске претпоставке у вези са проблемом дефинисања појма елите у периоду социјализма и њеним везама са хијерархијски вишим органима власти. Место председника општине није имало само политичку моћ одлучивања, него је и симболички представљало вредносни систем једне заједнице повезане многим релацијским мрежама.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: елита, власт, председик општине, идеологија, комунизам, породично порекло, релационе везе

„Људи у малим варошима не трпе нагле промене, као ни брзу вожњу. Одмах им се смучи.“

(Младомир Пуриша Ђорђевић – дијалог из филма „Први грађанин мале вароши“)

Чачак је имао ту срећу да Младомир Пуриша Ђорђевић, један од најзначајнијих филмских редитеља у Србији, инспирацију за већину својих филмова потражи у родном месту – Чачку.¹ У филму „Први грађанин мале вароши“ (1961) приказао је сукоб традиционалних вредности српске паланке у судару са модернизацијом – урбанизацијом. Грађани малог града тешко се растају са одлуком да се поруши стари центар града, како би се изградио нови, функционалнији. Председник општине подржава ново урбанистичко уређење града, план девојке архитекте-пројектанта, у коју је иначе заљубљен. Но, да би грађанима доказао да се стари центар не руши под њеним утицајем, председник почиње да избегава девојку, која се удаје за другог. Извршавајући обред венчања, први грађанин мале вароши остаје сам са својим градом.²

Филмска поетика Пурише Ђорђевића усмерена је према емотивним везама и проблему модернизације, али је у први план истакла и улогу личности председника општине („првог грађанина мале вароши“) у малим урбаним

1 | Милош Јевтић, *Домаће игралнице Пурише Ђорђевића*, Београд, 209, 27.

2 | Petar Volk, *Dvadeseti vek srpskog filma*, Београд, 2001, 364, 510, 659.

срединама (паланкама) као носиоца процеса социјалистичке модернизације.³ Значај и улога председника општине као припадника елите власти није само у домену политичке моћи одлучивања, већ на један сложен и слојевит начин симболизује систем вредности заједнице у којој се живи.⁴

Политичке прилике у којима су обављали дужност, породична, лична и професионална биографија, улога у унапређењу града и општине и каријера после завршетка дужности председника општине, осликавају не само личности председника општине, већ и локалну заједницу и систем политичких вредности које она преноси кроз неколико генерација. При томе се у проучавању ове теме намеће неколико основних питања: стварање и значај политичке елите на микроплану (елите власти), улога породичне политичке баштине, релационе мреже унутар локалне заједнице и централне власти, као и политичко и територијално обликовање простора на коме се делује.⁵

Проучавање општих феномена на микроплану омогућава откривање специфичних механизма друштвеног деловања који се у истраживањима везаним за ниво државе или региона губе или нису довољно уочљиви. Локализована концепција истраживања може одговорити на више потреба: 1) колико је био уобичајен неки феномен; 2) уочавање и објашњавање механизма деловања у посебној ситуацији – разноврсност у понашању; 3) детаљније приказивање неког дешавања, јер поглед са нивоа државе и ширег региона превише уопштава; 4) могућност проверавања постојећих теорија, односно одређење колико оне варирају на нивоу микроцелина; 5) истраживање питања која због уопштавања на ширем нивоу нису могућа.⁶

Мало место може да репрезентује неку ситуацију за коју се већ зна да је распрострањена. Појединачни случај може да се изучава баш зато што је изузетан, јер се тако види како друштвени механизми заказују. Недоследности и напрслине у структури великих друштвених система могу да се посматрају из перспективе неке мале заједнице или појединца. На локалној „друштвеној драми“ откривају се латентне напетости у целом друштву које пролазе кроз четири фазе: 1) избијање; 2) криза; 3) рад на обнављању; 4) реинтеграција. Циљ изучавања микроисторије је да извучи опште закључке из локалних података, при чему се као главни проблем намеће питање распрострањености таквог феномена (типичност).⁷

3 У филму се појављује и један од некадашњих председника општине (Михаило Златић – Миш), а главни јунак филма – председник општине (Раде Марковић) – носи име Мишко Радић.

4 Mark Abeles, *Antropologija države*, Beograd, 2001, 125.

5 Подаци о председницима општине Чачак после 1944. године узети су из текста Родољуба Петровића и Милоша Тимотијевића – „Председници општине Чачак (1944–2010)“ – који је објављен у истој свесци овог *Зборника*, тако да се за податке из њихових биографија неће употребљавати посебне напомене.

6 Knut Čelstali, *Prošlost nije više što je nekad bila : uvod u historiografiju*, Beograd, 2002, 103–107.

7 Peter Berk, *Istorija i društvena teorija*, Beograd, 2002, 46–50.

На самом почетку неопходно је одредити појмове који се истражују, а то су елита и елита власти у социјализму, друштвене основе на којима је то друштво функционисало (под влашћу такве елите), релационе везе, политичке компетенције, као и простор под управом председника општине у доба социјализма.

Елита и социјалистичко друштво

Сам појам елите, која означава „друштвени врх“, има неколико карактеристичних својстава (у зависности од теоретичара и погледа на друштво): способност, власт, рационалност, одлучивање, положај, надзор над ресурсима. Ипак, оно што је одлучујуће за дефинисање елите односи се на располагање моћи у друштву (политичке, економске, управне, војне, медијске, културне, академске), односно отворено или прикривено учествовање у доношењу одлука. У овој дефиницији елита се изједначаје с управљачком елитом, а сам појам значењско извориште налази у политичком поимању друштва. При томе се наглашава унутрашња повезаност управљачке елите која твори својеврсну „елиту власти“, а која се ослања на положаје у институцијама и капацитете у одлучивању (политички, економски и војни кругови).⁸

Шира дефиниција елите, која се не односи само на коришћење моћи, говори да је елита друштвена група која поседује концентрисану контролу над акумулисаним ресурсима неопходних за репродукцију основних претпоставки на којима почива дати (или потенцијални) начин производње друштвеног живота и који има активну улогу у репродукцији тих претпоставки. Реч је о економским, политичким и културним ресурсима (власништву, власти и културној хегемонији). Елита се, у зависности од типа друштва, различито одређује. Основу командно-планске производње друштвеног живота у социјализму представљало је стапање економских, политичких и културних потенцијала, па се и елита у таквом друштвеном систему посматра према типу ресурса над којима је имала монопол.⁹

Друштвени систем социјализма представља ауторитарни поредак тоталитарног стаљинистичког типа који је после 1945. године инсталиран у Источној Европи, укључујући и Југославију. Јединственост и препознатљивост се огледа у три елемента: 1) контрола привреде од стране власти (Партије) – непостојање тржишта и одговорности оних који управљају својином; 2) структура власти темељи се на хијерархији, тајности и професионалности чланова Партије која је постала власник државе; партијски врх чини елиту

8 | Žak Koenen-Iter, *Sociologija elita*, Beograd, 2005, 11–13, 18–20, 68–69; Slobodan Antić, „Elita“, *Sociološki rečnik* (priredili Aljoša Mimica i Marija Bogdanović), Beograd, 2007, 119.

9 | Mladen Lazić, „Elite u postsocijalističkoj transformaciji srpskog društva“, *Račji hod: Srbija u transformacijskim procesima*, (priredio Mladen Lazić), Beograd, 2000, 26.

власти која репресијом и страхом управља својим чланством и целим друштвом; монопол Партије законски је потврђен, а у друштву је изграђен фетишизам идеологије и култ вође; 3) власт према друштву испољава снажну физичку и духовну репресију кроз механизме самозаштите очувања власти, при чему се служи манипулацијама, страхом и напетости у циљу стварања „новог човека“ – јединке лојалне тоталитарној власти, без способности за критику система, утопљену у колективистичку организацију друштва.¹⁰

Функционисање и организација друштва у свим социјалистичким земљама темељила се на овим принципима, премда они нису остали окамењени. Сва друштва у Источној Европи под влаћу комуниста имала су сличну еволуцију стаљинистичког система. У начелу, прошла су кроз три фазе развоја: 1) тоталитаризам; 2) рани постоталитаризам; 3) зрели постоталитаризам.¹¹ Први период (тоталитаризам) у идеално типском погледу карактеришу укидање целокупног претходног политичког, привредног и друштвеног плурализма, успостављање водеће (утопијске) идеологије, масовна мобилизација и успостављање владавине харизматског вођства које влада неомеђено јасним овлашћењима и са крајње непредвидљивим понашањем. Други период (рани постоталитаризам), који је веома близак „правом“ тоталитаризму, одликују извесно попуштање стега на привредном и друштвеном плану и допуштање извесне критике режима, али и даље потпуно задржавање „чврстине“ на плану политичког управљања. Трећи период (зрели постоталитаризам) карактерише постепено стварање области друштва које измичу контроли државе, као што је стварање „друге“ или „паралелне“ културе у односу на званичну идеологију. Исти процеси „осамостаљења“ видљиви су и у привреди где је, поред планске привреде, дозвољена и аутономија предузећа, што условљава појаву „црвених буржуја“ и постепено прихватање приватног сектора. Званична идеологија и мобилизација друштва имају више формални него политички значај. Комунистичке партије све више у свом раду зависе од утврђене процедуре и „унутарпартијске демократије“.¹²

Југославија је, попут других социјалистичких земаља у Источној Европи, имала развој који се може омеђити предложеним теоријским описом. После Другог светског рата потпуну власт на свим нивоима у Југославији имала је

10 | Мирослав Јовановић, „Стаљинизам“, *Историјски гласник 1–2*, Београд, 1993, 105, 114–117.

11 | Предложену поделу разрадили су социолози Линц и Степан (Juan J. Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore – London, 1996). Овај модел је на примеру Србије и других бивших република СФРЈ, али и осталих комунистичких земаља Европе, применио социолог Слободан Антонић у циљу одређивања демократског потенцијала Србије и провере тезе о структурној недемократичности која је условила спору и одложу демократизацију савремене Србије (Slobodan Antonić, *Zarobljena zemlja : Srbija za vlade Slobodana Miloševića*, Beograd, 2002, 47–61).

12 | Juan J. Linz, Alfred Stepan, p. 40–46.

КПЈ. Револуционарним мерама (конфискацијом, експропријацијом, аграрном реформом, секвестром, национализацијом), у свим источноевропским земљама у периоду од 1945. до 1953. године, предратна буржоазија лишена је материјалне и социјалне моћи у корист слоја сељака и класе пролетаријата – из којих ће проистећи нова комунистичка партијска елита. Улога буржоазије као политичке елите потпуно је нестала. Унутар нове елите власти формирала су се два типа руководиоца. Први тип су чинили професионални револуционари, формирану у условима илегалног рада (у затворима, логорима, изгнанству и рату – „завереници“). Други тип настао је после успешног револуционарног преузимања власти и био је специјализован за процесе техничке и друштвене контроле (организацију, планирање, производњу, регулисање друштвеног благостања, вођење међународне политике, вештину дипломатије, менаџмента, инжењеринга и научног рада) – тзв. „технократе“. Старији тип руководиоца, комунисти-револуционари, остајали су у партијским форумима, без обзира како су обављали своје функције, јер су били заслужни за револуцију и симболизовали су очување њеног континуитета. Та два различита типа руководећих кадрова била су карактеристична за све комунистичке партије у Источној Европи.¹³

Мандат за власт КПЈ/СКЈ добила је на основу победе у рату и истрајног антифашистичког става, који је од 1948. године званично проглашен за револуцију. Ту су била и три базична принципа вредности: 1) социјална једнакост; 2) национална равноправност у оквирима јединствене федералне државе; 3) индустријализација и урбанизација – стварања модерног индустријског друштва ради реализације једне од основних вредности комунистичког система – једнакости. Нови ослонац режима настао је увођењем самоуправљања после 1950. године. Овај систем (уз ефективну економску помоћ са Запада) донео је сасвим опипљиве резултате: извесне елементе политичке либерализације, делимично напуштање стаљинистичког тоталитаризма, нарочито у култури, а делимично и у економији (снажан привредни раст, континуирани раст животног стандарда, процес индустријализације и урбанизације), али који су сврху политичке легитимизације представљали као ексклузивни производ социјалистичког самоуправљања. Најважнија чињеница био је континуирани раст животног стандарда свих слојева становништва. То је, уз наглашену ноту националне независности и компаративних предности у односу на европске, давало легитимност режиму. И сама динамична социјална мобилност се на посредан начин приписивала самоуправљању.¹⁴

13 | Марија Обрадовић, „Промена својине и економске структуре у источноевропским земљама после Другога светског рата (1945–1952)“, Историјски записи, г. LXXXII, бр. 3–4, Подгорица, 1999, 137–148; Ista, „Društveni koreni komunističke partijske elite u Jugoslaviji posle Drugoga svetskog rata“, u: Hans Georg Fleck, Igor Graovac (prir.), *Dijalog povjesničara-istoričara*, 5, Zagreb 2002, 377–387.

14 | Laslo Sekelj, *Jugoslavija struktura raspadanja : o gled o uzrocima strukturne krize jugoslovenskog društva*, Beograd, 1990, 13, 139.

У социјализму је диференцирање између политичке и економске елите било сасвим условно. Пошто су економија и политика биле суштински срасле, сваки политички положај је имплицирао и непосредна економска овлашћења. С друге стране важило је и обрнуто правило: директори фабрика били су чланови партијских комитета, при чему је постојала сразмерна веза између висине политичког положаја и величине, односно важности предузећа. Обе су „импликације“ биле легалне и сасвим легитимне.¹⁵

Читав систем друштвених односа у социјализму изграђен је на темељу командно-планских односа (супротности оних који „планирају и наређују“ и оних „који изводе радове“), при чему је „кадровска контрола“ само језгро тих односа. Највиши ниво заузимали су савезни, односно републички функционери и директори великих стратешких предузећа, док је средњи ниво припао општинским функционерима и директорима већих предузећа (приближно хиљаду и више запослених). На трећем нивоу били су директори средњих предузећа и установа, где се и завршавала командно-планска хијерархија. Четврти прелазни ниво чинили су нижи руководиоци у државној администрацији, предузећима и установама.¹⁶

Међутим, с друге стране, управа у држави се аматеризовала – устоличио се принцип самоуправе по којем сви одлучују о свему без познавања ствари и стварног степена заинтересованости, али без стварне власти. На локалном политичком нивоу формиран је систем олигархије – унутар радних организација важеће правило била је аматерска самоуправа, али је зато на интермедијалном и централном нивоу постојао принцип извршно-бирокуратске власти. На врху пирамиде власти били су општински руководиоци и партијски лидери, испод њих делегати скупштина, а још ниже грађани. У сваком случају, у друштву су „најнемоћнији“ били радници и сељаци. Олигархијска структура формирана је и у општинама и у радним организацијама и то у облику неформалне структуре моћи, у којој су челне позиције држали партијско-државни функционери.¹⁷

Владајућа партијска елита (или колективно-власничка класа) у Југославији била је релативно отворена група. Како унутаргенерацијски, тако и међугенерацијски, и то током целокупног периода социјалистичког система. Револуционарно освајање власти довело је на више друштвене положаје првенствено припаднике нижих друштвених слојева (а на елитне положаје „професионалне револуционаре“, најчешће потомке сељака и радника). Временом су се обрасци класне регрутације постепено мењали. Елита власти (колективно-власничка класа) се при свом обнављању све снажније ослањала на ниже руководиоце и стручњаке (посредне класе). Захваљујући структурним променама у друштву, као последици економско-социјалног развоја и напретка,

15 | Mladen Lazić, „Elite u postsocijalističkoj transformaciji srpskog društva“, 37.

16 | Mladen Lazić, *Sistem i slom : raspad socijalizma i struktura jugoslovenskog društva*, Beograd, 1994, 67–69.

17 | Laslo Sekelj, *n. d.*, 36–37.

слој стручњака је проширен, што је повећало регрутацијску основу елите власти на средњим нивоима друштвене хијерархије. С друге стране, тај процес проистакао је и из класне стабилизације система, која је наметала тенденцијско хомогенизовање група, односно учвршћивање граница које раздвајају, пре свега, супротстављене категорије (радништво и колективно-власничку класу). Овај процес одвијао се сразмерно споро, а владајућа класа је у основи остала отворена и то у двоструком смислу: могућности потомака њених припадника да заузму владајуће положаје биле су мале, што је значило да се на положаје и даље доспевало споља, успоном из нижих друштвених слојева. Потомци припадника елите власти нису наслеђивали државне положаје (најчешће су заузимали места стручњака и руководиоца, а понекад су падали и на ниво радника, иако им је почетна позиција била виша у односу на остатак друштва). Током социјализма међугенерациско преношење владајућих положаја на потомство било је изразито ограничено.¹⁸

Традиционално друштво, социјализам и релационе мреже

Међутим, у анализи елите власти Југославије у доба социјализма требало би водити рачуна и о томе да је у партијску и државну хијерархију после 1945. године уведено на десетине хиљада људи са села. Већину новог чланства, регрутованог у рату, чинили су сељаци из динарског подручја.¹⁹ Менталитет овог становништва негативно је усмерен према власти уколико је њена државна (политичка) делатност уперена према модернизацији државних и друштвених структура (професионализација, принцип смене, премештаја и раскидања с родовском повезаношћу).²⁰ Требало би нагласити да су Чачак и околину током XIX века населили управо становници пореклом из динарског подручја (Црне Горе, Херцеговине, Старог Влаха и Босне). Миграције током XX века (до 1940. године), незнатно су утицале на мењање структуре становника и потицале су из истих крајева као и у претходном веку.²¹ После Другог светског рата миграције из истих подручја само су појачане, па је према попису из 2002. године око 50% становника општине Чачак досељено у садашње место становања – 36% из других општина Србије или република СФРЈ, а остали из околних села.²²

- 18 Mladen Lazić, „Elite u postsocijalističkoj transformaciji srpskog društva“, 31–32.
- 19 Marija Obradović, „Društveni koreni komunističke partijske elite u Jugoslaviji posle Drugoga svetskog rata“, 377.
- 20 Ханс – Михаел Мидлих, „Патријархални менталитет као сметња државне и друштвене модернизације у Србији XIX века“, *Историјски часопис*, књ. XXXVIII, Београд, 1991, 114–125.
- 21 Никола Пантелић, *Традиција и савременост : друштвени живот у селима чачанског и горњомилановачког краја*, Београд, 1991, 2–3.
- 22 Илија Поповић, Светислав Љ. Марковић, „Демографски развој општине Чачак у периоду од 1948. до 2002. године“, *ЗРNM XXXV*, Чачак, 2005, 261.

Балканска пастирска култура дуго се опирала западном културном обрасцу – родовске и породичне везе биле су доминантне у односу на друге форме организовања и повезивања људи. Планине су биле својеврсне „фабрике људи“, место где се учвршћивао један културни образац који је те људе враћао у равнице (после неколико векова) са новим менталитетом. У деценијама комунистичке владавине сузбио се утицај Запада на друштво и државу, али покушај стварања новог идеала човека и културе завршио се у „безваздушном простору“ између традиције и напретка. Стари обрасци понашања и помагања сродничких група нису нестали, иако су у економском смислу и градским условима обимно домаћинство и родовска група као заштитничка организација изгубили свој смисао.²³ Родовске везе у изграђивању политичке каријере нису ишчезле, али само под условом припадности партијској структури која је имала своја правила репродукције.

Да би се учествовало у власти у социјалистичкој Југославији, неопходно је било чланство у СКЈ (комитети су одређивали делегате који су доносили одлуке). СКЈ је имао непосредну директивну надређеност другим друштвено-политичким организацијама и одлучивао је о избору политичких кадрова. Имати другачије мишљење од онога које је формирано у партијским форумима био је и опасан политички ризик. Комунисти су представљали елиту власти која је себи подредила целокупну државну и друштвену организацију, успоставивши нови, строго хијерархијски поредак. Врх пирамиде власти на локалним нивоима формирали су привредни руководиоци и нижа партијска руководства, а сам врх пирамиде у држави ЦК и ужи колегијум Партије.²⁴

Демократизација и модернизација власти нису извршени увођењем самоуправљања. Иако је у пропаганди режима презентовано као систем непосредне демократије, самоуправање није постало доминантан друштвени однос. Спољашњи и унутрашњи проблеми натерали су врх КПЈ да после 1948. године оснажителеге легитимитета власти како би сачувала политички монопол. Увођењем самоуправљања у привреду (директивом „одозго“) и препуштању да се многим предузећима командује не са савезног, него републичког или локалног нивоа (1950–1952), власт је пронашла нову форму управљања. Партијска држава је овим мерама желела да оствари ефикаснију мобилизацију радне снаге у циљу извршења петогодишњег плана и задржи контролу над привредом и политички монопол, а не да изврши демократизацију друштва. Јединство државне власти и Партије није промењено – то је учињено само на ниво одлучивања.²⁵

Од самог почетка самоуправљање је замишљено као децентрализација, а томе је, као одговор политичког врха на политичку кризу коју је он сам изазвао,

23 | Karl Kazer, *Porodica i srodstvo na Balkanu : analiza jedne kulture koja nestaje*, Beograd, 2002, 9, 118, 131.

24 | Laslo Sekelj, *n. d.*, 41, 68.

25 | Marija Obradović, „*Narodna demokratija“ u Jugoslaviji 1945–1952*, Beograd, 1995, 199–202, 257–258, 268.

придодата и функција замене политичке демократије (уставне реформе 1972–1974). Једини стварни резултат самоуправљања било је померање тежишта политичке моћи са федерације на републике и даље на комуне (општине).²⁶

Но, општи механизми организовања друштва којима су руководиле комунистичке партије, укључујући и „посебности“ самоуправљања, нису једини принципи по којима се бира и организује власт на локалном нивоу. Бављење политиком у микроцелинама значи да је кандидат за одређену дужност познат локалном становништву. При обављању одређене функције неопходан је легитимитет, без обзира да ли је у питању једнопартијски или вишепартијски систем бирања власти. Из тих разлога улога политичке баштине постаје битан услов политичке проходности.

Проходност неког од кандидата за обављање функције председника општине зависи и од наслеђа његове породице, али и низа испреплетених веза са носиоцима државних функција на вишим нивоима власти. Под тим заједничким односима у овом истраживању подразумевамо релационе мреже. Улога предака који су били политички активни, њихова политичка вредносна упоришта и одређења преносе се преко неколико генерација. Трагови прошлости могу да усмеравају политичку будућност. Ако постоји својеврсна аполитичност кандидата потврђена кроз личну каријеру (под којом се подразумева свесно или несвесно одвајање од политичке баштине уже или шире породице), она заправо и није стварна у свести грађанства. На основу деловања и особина кандидата према основним вредносних одредницама које су значајна политичка тема на локалном нивоу (у Западној Европи питање левице и деснице, у Француској Покрет отпора у Другом светском рату, одвајање цркве од државе, у Србији питање партизана и четника), бирачи или делогати, чланови партијских формума који имају могућност бирања имају јасне ставове, које из колективног несвесног пројектују на кандидата. Он је „добар“ или „лош“, зависно од своје припадности једном од релационих полова који образују поље политичког дејства.²⁷

Ове релационе мреже нису окамењене, временом се мењају и могу се свесно употребити у свакодневном бављењу политиком. Ако те употребе и нема, бирачи несвесно приписују једном од кандидата припадност једној од постојећих политичких конфигурација у прошлости. У малим срединама на релационе мреже утиче и породично порекло (крвна и брачна сродства). Партијска припадност, стручност и личне особине могу да буду у другом плану у односу на релационе мреже које свесно или несвесно наслеђују и које се не губе у сложеном, градском окружењу, где партијски апарати имају првенствену улогу. Чинилац који пресудно утиче на релациону конфигурацију може се мењати – у једном окружењу то је систем родбинских односа, а у другом

26 | Laslo Sekelj, *n. d.*, 42.

27 | Mark Abeles, *n. d.*, 131–132.

страначка, синдикална или еснафска повезаност или припадност локалној техно-структури.²⁸

У исто време политичка активност обликује одређену територију и мења јој границе утицаја. Проучавање релационих мрежа на локалном плану и расподела политичке моћи на том простору неће се добро разумети без повезивања са вишим државним нивоом, јер се политичке везе и утицаји пробијају из микроцелине на шире просторе, повезују, спајају и делују на много начина и слојева. Требало би водити рачуна и о томе да се политичка моћ заправо изместила из малих локалних центара, тако да се може говорити само о „заостатку моћи“. Политичке односе у микроцелини није могуће разумети без укључивања проучавања виших нивоа власти са којима је локална средина повезана многим односима.²⁹

И представа о простору, осим непосредних и посредних релационих мрежа, одређује начин управе и бављење политиком. Није само реч о доживљеном него и о промишљеном простору, о чему сведоче процеси централизације и обратног процеса. Обављање дужности коју доноси власт неодвојиво је од управљања одређеним колективитетима. Политичка активност увек се одиграва на некој територији, а понекад и мења њене границе – у том међудејству увек постоји супротност између центра и ободних делова и то на свакој равни колективног устројства. Сукоби око одређивања средишта округа увек су постојали и били су део локалне политике. Избор регионалних средишта власти условљава територијалне поделе и повлачање њихових граница – просторни распоред управља размишљањима локалних политичких представника. Када се поремети склад целине и када се угрози једно уврежено поимање простора, долази до нереда и нефункционисања система, јер су помућене представе о границама као одразима давнашњих, предачких територијалних уређења. Укидање поретка који повезује стварност и симболику простора може довести и до отпора, јер је логика простора дубоко уврежена у читавом друштву. Она даје одговарајући оквир свакодневним пословима и управља механизмима. Људи имају потребу да живе и делују унутар простора са јасно одређеним контурама (у супротном се умањује или нестаје способност изграђивања самосвести, идентитета). При томе, простор политичког дејства није подударан са простором политичког система – те се границе непрекидно прелазе.³⁰

28 | Mark Abeles, *n. d.*, 132, 134–136.

29 | Mark Abeles, *n. d.*, 138–142.

30 | Pjero Zanini, *Značenja granice : prirodna, istorijska i duhovna određenja*, Beograd, 2002, 9–10, 53–54, 112–113; Mark Abeles, *n. d.*, 136, 138–142.

Политичка баштина и регрутовање локалне елите власти

Анализа биографија дванаесторице председника општине Чачак у епохи социјализма открива четири „особине“ неопходне да би се вршила ова дужност. Прва и основна „особина“ било је чланство у КПЈ/СКЈ, што никако није био и довољан услов да би неко постао председник општине. Други услов односио се на личне заслуге током рата и револуције. Учешће у борбама, дуготрајно заточеништво и страдање због припадности КПЈ и партизанском покрету, била је заслуга која се ценила и награђивала. Преостала два услова наметала су се ако би изостале личне заслуге у револуцији, условљене физичким одсуством из града током окупације (боравком у затвору, логору, заробљеништву) или због генерацијске удаљености (дечачког узраста за време Другог светског рата). То је био разлог да се истакне лична стручност, како због стварних способности које су постојале или због мањка образованих кадрова унутар партије, нарочито у првој послератној деценији. Четврти услов односио се на породично порекло, борбу и страдање предака у оквиру комунистичког и партизанског покрета. Овај услов није прећутно примењиван, већ је истицан као значајна и битна карактеристика кандидата за председника општине, у време када је због протока времена било све мање кадрова из револуције, што је потврђено и приликом избора 1973. године: „Када је реч о кадровским променама у овом устаничком крају, нарочито кад су у питању руководеће дужности у комуни, речено је да се, поред стручних квалификација, радних и других карактерних особина, гледа и на порекло породице, односно њену припадност напредном покрету. Морално-политички лик мора да игра важну улогу при избору руководећег кадра.“ У овом случају мислило се пре свега на одборнике, јер је међу њима било и оних који нису потицали из партизанских породица.³¹ Ипак, овај принцип, иако не одлучујући, био је важан услов да се неко изабере за председника општине.

Личност Драгомира Минића, првог председника општине после Другог светског рата (1944–1947), обједињује све ове елементе. Припадао је комунистичкој партији, окупацију је провео у затворима и логорима, пре рата је обављао дужност секретара општине, породица му је страдала у рату због учешћа у партизанском покрету, а преживели чланови породице обављали су истакнуте партијско-државне функције (Милош и Милка Минић). Његов наследник на месту председника општине (Арсеније Ђендић 1947–1949. и 1950–1952) имао је сличну каријеру. Али, већ следећи председник општине (Радојко Крунић 194–1950. и 1952–1954) пре рата није припадао КПЈ, а окупацију је провео у заробљеништву као војник Краљевине Југославије. Иако је величина општине у његовом председниковању била ограничена само на град, а ингеренције минималне, симболички значај председника општине био

је довољно велики да је постојало негодовање због његовог успона у хијерахији власти. Мањак стручних кадрова којима се „покривају“ све државе функције условио је да се Партија ослони и на новопридошле чланове, што је некима омогућило да постану председници општине.

Један од начина да се контролишу сви процеси у држави био је и масовни прилив новог чланства у КПЈ. Партија је 1940. године имала 6.455 чланова, а 1941. око 12.000 припадника, којима би требало додати око 30.000 чланова СКОЈ-а. Током рата изгинуло је око 9.000 чланова КПЈ из предратног периода, као и 50.000 новопримљених чланова. У јесен 1943. године КПЈ је имала око 20.000, а завршетак рата дочекала је са 141.066 чланова. У централној Србији је средином 1943. било свега 1.000, крајем 1944. око 6.000, а маја 1945. године 15.534 чланова Партије. Прилив чланства се наставио, па је КПЈ крајем 1946. имала преко 190.000, а јула 1948. године 468.175 чланова. Партија је постајала све масовнија – 1950. имала је 607.443, а већ 1952. године 779.382 члана. Из КПЈ је у периоду 1948–1952. било искључено око 60.000, а у затвору је због ИБ-а било до 13.000 чланова.³²

Окружна партијска организација Чачка, која се подударала са данашњим општинама Чачак, Горњи Милановац и Лучани, имала је почетком 1940. године само 117 чланова, да би се за годину дана чланство повећало на 300 припадника КПЈ.³³ Страдања комуниста су током рата била велика. Само на територији данашњих општина Чачак, Горњи Милановац и Лучани погинуло је 458 старих и новопримљених чланова КПЈ и 226 чланова СКОЈ-а.³⁴ Партија је у целом округу (који је укључивао знатно ширу територију од поменуте три општине) јануара 1945. године имала само 309 чланова партије и 95 кандидата, као и 589 чланова СКОЈ-а.³⁵

Велики прилив чланства у комунистичку партију био је карактеристичан и за Чачански округ после завршетка рата. Само на територији данашње општине Чачак 1953. године било је 1.578 чланова Савеза комуниста. Град Чачак је тада имао 18.490, а цела општина 75.416 становника. Већ 1958. године

32 | Dušan Bilandžić, *Historija Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije : glavni procesi*, Zagreb, 1978, 101; *Istorija Sавеза комуниста Југославије*, (ред. Перо Морача, Станислав Стојановић), Београд, 1985, 269, 309, 326; Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918–1988, I–III*, III/287, 297–310; Momčilo Mitrović, „Ibeovci u Srbiji 1948–1952 u partijskim izveštajima“, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948. godine. Naučni skup*, (ur. Đoko Tripković), Beograd, 1999, 223–233; Marija Obradović, „Društveni koreni komunističke partijske elite u Jugoslaviji posle Drugoga svetskog rata“, 377.

33 | Недељко Јешић, Младен Стефановић, Ратко Митровић, Чачак, 1979, 103; Радисав Недељковић, *Записи и сећања из народноослободилачке борбе у чачанском крају*, Горњи Милановац, 1988, 37–39.

34 | *Чачански крај у народноослободилачкој борби 1941–1945 : пали борци и жртве*, (ур. Драгољуб С. Суботић), Чачак, 1977, 453.

35 | „Окружна партијска конференција у Чачку 1945. године“, приредио Радош Ж. Мацаревић, *Изворник 4*, Чачак, 1984, 223.

на територији Чачка било је укупно 3.624 члана партије.³⁶ Раст је настављен и у наредним деценијама. Општина Чачак је 1976. године имала 6.340 чланова СКЈ.³⁷ Према подацима из 1988. године, у Чачку је било преко 11.000 чланова Савеза комуниста, односно сваки десети становник општине.³⁷

Међутим, средином педесетих година снага старих бораца била је још увек довољно убедљива да се у наредном периоду за председника општине бирају особе чија је лична биографија (борба и страдање у логорима) била довољан залог за политичку исправност (Вучко Милошевић 1954–1955; Михаило Златић 1955–1957), без обзира на образовање и стварне способности. Територијално ширење општине и нарочито повећање законских надлежности условили су да је за ову функцију све важнија била стручна компетентност, односно високо образовање. Милорад Никшић (1957–1963), први факултетски образован председник општине, имао је и истакнуто партизанско порекло – отац му је 1941. године страдао као један од локалних партизанских команданата. Наредна три председника општине (Милош Милосављевић 1963–1967, Драгић Јовановић 1967–1973. и Велисав Богићевић 1973–1982) нису имали партизанско порекло (посредно само Јовановић), већ су лично учешће у чланству КПЈ/СКЈ, стручност и партијска подршка били довољни да се изаберу за председника општине. При томе је, само у случају Милосављевића, стручност однела превагу. Противкандидата за ту функцију 1963. године, ВК радника Драгића Јовановића, одборници нису изабрали.³⁸

Образованост и стручност испољиле су се као неопходне особине кандидата за председника општине тек осамдесетих, када је друштво већ постало довољно организационо и технолошки компликовано да би се општином могло руководити само на принципима волонтизма. Но, стручност и образованост нису били довољни услови да би неко постао председник општине. Иако је период осамдесетих година двадесетог века био знатно удаљенији од завршетка Другог светског рата, што је требало да још више смањи значај породичног порекла везаног за партизански покрет, тај услов испуњавала су сва тројица председника општине до краја епохе социјализма (Вишњић 1982–1986, Гавриловић 1986–1989. и Урошевић 1989–1992). Њихова лична стручност, образовање, припадност СКЈ, испољене способности и каријера у којој нису имали потребу да се ослањају на заслуге својих предака, у колективном несвесном локалне заједнице нису били довољни услови да буду „потпуно“ легитимни представници општине. Вишњићу и Гавриловићу очеви су стадали у партизанском покрету, а Урошевић је потицао из чувене партизанске породице чији је најпознатији представник био генерал Сredoје Урошевић.

36 | *Извештај о политичкој активности чланова Савеза комуниста општине Чачак*, Чачак, 1959, 12–13.

37 | Миладин Вукосављевић, Радован М. Маринковић, Никола Петковић, „Слобода“ 1948–1988, Чачак, 1988, 8.

38 | Интервју Љубише Ђирковића са Милошем Милосављевићем од 3. јула 2008. године (Дигитална библиотека Градске библиотеке „Владислав Петковић – Дис“ у Чачку).

Међутим, ни сва четири поменута услова (чланство у КПЈ/СКЈ, личне заслуге у рату, стручност и породично порекло везано за партизански покрет) нису увек била довољна да се обезбеди место у државној хијерархији. Као крајњи услов неопходна је била подршка Партије, која је отклањала све супротне тенденције од раније утврђених ставова на партијским форумима. Само у изузетним случајевима мишљење Комитета јавност је могла да оповргне, али опет само захваљујући опструкцији дела партијског чланства и на вредностима предмодерног друштва.

Карактеристичан пример су избори за Савезну скупштину 1967. године. Партија је у Чачку званично кандидовала некадашњег председника општине Миленка Никшића. Пошто је тада утврђен принцип да се на изборима може појавити више кандидата, претходно предложених од партијских форума како би се избегла опасност од обнове вишестраначја, део чланства СКЈ је као противкандидата предложио генерала и народног хероја Средоја Урошевића. Прослављени партизански војсковођа је убедљиво победио на изборима, супротно вољи званичне партијске политике. Слично се догодило и приликом избора 1969. године када су народни хероји Средоје Урошевић и Раденко Мандић победили званичне партијске кандидате. Мандић је на изборима за републичку скупштину победио некадашњег председник општине Милоша Милосављевића.⁴⁰ То је био својеврстан протест старих кадрова који су отклоњени после Брионског пленума (1966), али који су и даље имали снажну подршку унутар чланства и форума СКЈ. Овакав развој догађаја био је изузетак, никако правило, везан за харизматске личности повезане са структуром постојеће власти. Стари кадрови, који су у рату испољили јунаштво, важан услов да би неко могао да обавља функцију власти у предмодерном добу⁴¹, победили су „технократе“ Никшића и Милосављевића као представнике модерније струје унутар Партије. Међутим, слични покушаји на локалном нивоу енергично су гушени.

Подршка Партије за избор председника општине била је одлучујућа. При избору Драгића Јовановића 1967. године, у Скупштини општине жеља већине у Партији била је да се делегатима предложи само један кандидат (Јовановић) који је имао скромно образовање и стручност (ВК радник и политички активиста). Један део одборника није се сложио са тим предлогом, истичући још два кандидата. Прво су предложили професора Владислава Поповића

39 | „Средоје Урошевић и Раденко Броћић изабрани за посланике“, *Чачански глас*, бр. 17, Чачак, 1. мај 1967, 3.

40 | „Групашко деловање појединаца наноси велику политичку штету“, *Чачански глас*, бр. 14, Чачак, 4. април 1969, 2; „ССРН Горњег Милановца ограђује се од кандидатуре Средоја Урошевића“, *Чачански глас*, бр. 14, Чачак, 4. април 1969, 2; „У изборном срезу Чачак гласало 117.504 бирача или 84,65 одсто“, *Чачански глас*, бр. 16, Чачак, 18. април 1969, 1; „Два документа о изборима за савезне посланике 1969. године“, *Изворник 12*, Чачак, 1996, 147–149; Ратко Трипковић, Радисав Недовић, Милун Мандић, *Комадант Мандић*, Чачак, 2000, 303, 305.

41 | Ханс – Михаел Мидлих, *н. д.*, 116.

Вапу, директора Гимназије у Чачку, али се он сам повукао. Други „опозициони“ кандидат био је директор Комерцијалне банке у Чачку, економиста Станоје Мандић. Одборници су тајно гласали, а Јовановић је победио Мандића са скоро duplo више гласова (107:60). Новом председнику општине први је честитао Средоје Урошевић, посланик Савезног већа Савезне скупштине. У свом првом интервјуу Драгић Јовановић критички се осврнуо на додаташњу праксу потискивања образованих кадрова, мислећи на индустријска предузећа у граду.⁴² Иако је Станоје Мандић имао боље образовне и стручне квалификације, па и много значајније партизанско породично порекло (стриц му је био народни херој Раденко Мандић), убедљиво је изгубио од кандидата којег је подржала Партија.

Приликом избора Велисава Богићевића за председника општине 1973. године принцип подршке Партије још снажније је дошао до изражаја. Дотадашња пракса „либерализма“ требало је да се замени чврстим и одлучујућим ставом Партије при избору општинских кадрова, посебно у Чачку где су владали подељеност међу комунистима и застој у раду општине. При томе као доминантан услов није важило учешће у рату и револуцији, па ни породична повезаност са партизанским покретом. Важна је била подршка Партије.⁴³

Међутим, један део чланства локалног комитета није се слагао да Богићевић буде председник општине.⁴⁴ Унутарпартијски форуми нису донели измирење и јединствен став, тако да су се пред одборницима појавила два кандидата. Најпре је био предложен економиста Станоје Мандић, али је он лично одбио кандидатуру сматрајући да би требало поштовати раније одлуке партијских форума. Међутим, други „опозициони“ кандидат, Живорад Савић (ВК радник „Слободе“), није одустао, као ни група одборника која га је подржавала. Комунистима који су подржавали Савића јавно је поручивано да су „издали“ курс Партије и да ће сносити последице због своје одлуке. После бурних дискусија и обостраних позивања на процедуру подношења кандидатура, својеврсну „пресуду“ донео је савезни посланик, генерал Средоје Урошевић, који је изјавио да нема компромиса са „либералима“. Сматрао је да демократије „треба да буде“ док се у партијским органима не донесу одлуке, па и у Комитету где су комунисти требало да се унапред договоре. Када се одлука донесе, она „мора доследно да се поштује“. Урошевић је сматрао за велику грешку и чињеницу да за гласање нико није припремио одборнике који нису били комунисти, односно да им нико није рекао шта су ставови друштвено-политичких организација. Све

42 „Конституисана нова општинска управа“, *Чачански глас*, бр. 20, Чачак, 26. мај 1967, 1, 3; „Мере привредне и друштвене реформе захтевају стално ангажовање свих фактора у комуни“, *Чачански глас*, бр. 20, Чачак, 26. мај 1967, 3.

43 М. Ђ., „Разговор о кадровима“, *Чачански глас*, бр. 17, Чачак, 1. мај 1973, 2.

44 Породична повезаност Велисава **Богићевића са партизанским покретом је ДАЛЕКА**. Брат његове жене оженио је сестру народног хероја Милице Вучетић Трепуше. Ако је и постојала повезаност, она је, мерена породичним односима, заиста била удаљена, па би се могла убројати у другу врсту политичке подршке.

је то условило да се подршка „опозиционом“ кандидату „истопа“ – неколицина потписника повукла је подршку Савићу, испољавајући спремност да се очува јединство Скупштине. Богићевић је изабран јавним гласањем, уз један глас против. Комитет СК у Чачку критиковао је деловање једног броја комунистичких одборника који су прикупљали потписе за председника општине ван утврђених ставова Комитета и друштвено-политичких организација у комуни. Због кршења партијске дисциплине неколико чланова Комитета избачено је из Партије.⁴⁵ Инциденти ове врсте нису се више понављали. Богићевић је у два наредна мандата био изабран као једини кандидат.

Локална „моћ“ и обликовање политичког простора

Облици, значај и домети политичке моћи локалне управе и председника општине ограничени су законским одредбама, простором и ресурсима којима се располаже, али и релационим везама са централном влашћу.

Локална самоуправа у социјализму била је јединствени део државне власти и никада није била противтежа држави. Локална управа је временом само проширивала овлашћења управљања ресурсима на својој територији, али у идеолошком и политичком складу са централном влашћу. Уз све то, у периоду после Другог светског рата па све до 1955. године, општине су у суштини биле извршни органи централне власти, јер није било могућности да самостално обављају чак ни комуналне послове. Од 1955. године општине добијају низ овлашћења у области управљања својом имовином, привредом, просветом, културом и здравством. Устав из 1963, а нарочито из 1974. године, још више су истакли самосталност општине у обављању ових делатности, па и домену безбедности и територијалне одбране, а нарочито у привредним делатностима.⁴⁶

Значај и улога председника општине били су условљени и местом које је град заузимао у систему насеља. Чачак је у унутрашњој територијалној подели и мрежи насеља Западне Србије све до 1929. године скоро све време био непрекидно регионални центар. У периоду до 1992. године тај статус је наизменично добијан и потиран. Чачак је тако у епохи социјализма провео 27 година као средиште другог степена у хијерархији локалне управе.⁴⁷

45 Миле Мојсиловић, Милош Јефтовић, „Очувано јединство одборника“, *Чачански глас*, бр. 20, Чачак, 25. мај 1973, 3; „Општински комитет СК осудио однос једног броја комуниста одборника“, *Чачански глас*, бр. 20, Чачак, 25. мај 1973, 3; „Комунисти кажњени због непоштовања усвојених ставова“, *Чачански глас*, бр. 21, Чачак, 1. јун 1973, 2.

46 Миле Илић, *Локална самоуправа у Југославији*, Ниш, 1996, 73–87.

47 Чачак је после Другог светског рата, све до краја епохе социјализма, у два наврата био седиште округа (1944–1947, 1955–1962), а у два маха се налазио у саставу територијалних јединица чији је цензар био у суседним градовима. Најпре у Округу чији је центар било Титово Ужице (1949–1951), а затим Срезу са центром у Краљеву (1962–1967) и Међурегионалној регионалној заједници са седиштем у истом граду (1975–1992). У три наврата после 1945. године

Борба за „освајање“ места регионалног центра била је једна од основних брига локалне власти. Могућност управљања значајнијим материјалном ресурсима и командовање што широм територијом испуњавало је потребу за што већом влашћу, економским напретком града и општине, али и осмишљавањем простора на начелима древне традиције, месту и улози локалне средине коју је некада имала.

Територијално обликовање простора само је један од начина да се успостави, одржи или прошири политичка моћ локалне заједнице. Много значајнији и дуготрајнији ефекат има политичко осмишљавање простора које се темељи на релационим везама између људи, локалних политичара и врха власти у једној земљи.

Пример Чачка као политичке мироцелине нуди две изразите стратегије ширења политичког утицаја и обезбеђења локалних интереса. Прва се односи на ротацију кадрова из локалне средине на средњи и највиши ниво државе управе у Србији/Југославији, а други на директно везивање за руководиоце који се већ налазе на највишим местима у партијској и државној хијерахији, а који су ту позицију изборили током рата и револуције.

Борба Чачка да буде регионално средиште и у епохи социјализма имала је половичан успех. Укорененост схватања да родни град има „природно“ право да буде центар округа није могла лако да се потре. Када је центар округа (среза или МРЗ-а) одлазио из Чачка, губитак је компензован именовањем кадрова из Чачка за високе функције тих територијалних целина. Тако је Арсеније Ђендић, председник општине Чачак 1949. године, постављен за повереника Округа са центром у Титовом Ужицу, где је премештен Регионални центар. Миленко Никшић, председник општине Чачак, постао је 1963. године први председник новоформираног Среза Краљево, где се преместио центар округа. Слично је било и у случају Чачка све до 1963. године. Функцију председника Регионалне управе често су обављали људи са стране, често из Горњег Милановца и околине (Радован Грковић, Радисав Недељковић), као места са јаком традицијом Регионалног центра. Када је Краљево 1974. године постало центар Међурегионалне заједнице општина (МРЗ), кадрови из Чачка су после завршетка своје функције одлазили на дужности у МРЗ (Милошевић, Јовановић).

Одлазак на функцију у републичку и савезну администрацију из локалне политичке хијерархије обезбеђивало је, макар на симболичком нивоу, без стварне економске или политичке користи, утицај завичаја. Чачак и најближа околина имали су у Влади Србије низ функционера. Од 1944. године до средине шездесетих то су били кадрови пореклом из Чачка и околине (Петар Стамболић,

Србија није имала округ као први степен територијалне поделе, већ је то био срез или општина. Чачак је тако као средиште среза био центар регије укупно шест (1947–1949, 1951–1955), а као седиште општине без туторства више административне јединце у односу према Републици седам година (1967–1974) (Милош Тимотијевић, „У лавиринту унутрашњих граница – положај Чачка у територијалној подели Србије 1804–2009“, *ЗРМ XXXVIII*, Чачак, 2008).

Милош Минић, Милка Минић, Драгослав Мутаповић), који се нису директно успели на те функције из родног града, као и они који су на те положаје доспели са места из округа (Радисав Недељковић, Радован Ђрковић).⁴⁸ Министри у Влади Србије касније постају некадашњи председници општина (Милорад Никшић и Милош Милосављевић). Локална партијска елита директно је интервенисала да Чачак почетком седамдесетих добије макар једног министра, као што је то било уобичајено, сматрајући да ће Милош Милосављевић, иако је већ живео и радио у Београду, омогућити првенство својој општини и граду. Крајем педесетих година и Иван Стамболић је своју политичку каријеру започео у Чачку као омладински руководиоца док је још био само фабрички радник.

Релационе везе нису једносмерне (од локалне средине према врху власти), већ имају и повратни утицај. Носиоци највиших државних функција свој легитимитет и утицај траже и потврђују везујући се за завичај или крај у коме су имали своју прву значајну политичку активност и промоцију. То је уједно и други принцип на основу којег локална средина успоставља и шири свој политички утицај. За Чачак је у целокупном послератном периоду било карактеристично бирање кадрова које су савременици формулисали као „минићевце“ и „стамболићевце“, према презименима две најзначајније породице које су имале значајан утицај у политици Србије/Југославије, а које су пореклом из Чачка и шире околине.

„Минићевци“ и „стамболићевци“

Подела руководећих кадрова, првенствено председника општине Чачак, на „минићевце“ и „стамболићевце“ никада није била апсолутна, нити се о њој може говорити као о класичном клијентелистичком моделу организације друштва у којој се избор власти врши искључиво у зависности од породичне припадности, пословних веза и штићеништва. Сви ови елементи били су присутни, али утицај које су породице Минић и Стамболић остваривале у Чачку имао је много више димензија, при чему су многобројни ритуали и симболика више деценија потврђивали њихову доминацију у политичком животу локалне заједнице.

Ритуали у савременом политичком општењу нису нестали, иако се сматра да су они део предмодерних друштава. Долазак државника у родни крај или место у коме је започео политичку каријеру, у ширем смислу представља ритуал „праведног повратка ствари на своје место“. По логици размена које се одвијају између локалних заједница и централне државне заједнице, природно је да истакнути државни функционер не заборави завичај – државник из престонице у свом завичају црпи легитимитет, а локална заједница из престонице црпи

48 | Небојша Родић, Љубомир Ив. Јовић, *Владе Србије 1805–1996*, Београд, 1996, 205–207, 211–213, 215, 219, 221, 223, 227.

финансије. Одлазак у родни крај изједначава се са повратком коренима, „сусретом са пријатељима, при чему се у обраћањима испољавају истрајност, чврстина, а пријатељство и оданост постају централне теме обраћања“.⁴⁹

Истицање улоге породице у политици део је десничарске идеологије, којој Стамболићи и Минићи нису припадали. По замисли крајње деснице идеална држава није анонимна, безлична, само административна творевина модерног друштва. У идеологији деснице држава треба да буде очинска, патријархална монархија у којој је владар пре свега отац, па тек онда шеф државе. Позивање на породицу, као супротност бирократској крутости, није била страна ни комунистима, који су своју организацију доживљавали као фамилију. Напуштање комунистичке партије значило је и изопштење из породице у којој је владала присност. Партија је тако постала вештачка, али легитимна породица.⁵⁰

На примеру Чачка види се да права породица ни у епохи комунизма није изгубила свој значај. Партија је није потиснула. Током читавог периода социјализма лични утицај Петра Стамболића, касније и његовог сестрића Ивана⁵¹, а нарочито брачног пара Милке и Милоша Минића, одређивао је локална политичка кретања. Породице Стамболић и Минић имале су револуционарне и породичне везе из периода који је претходио Другом светском рату. Петар Стамболић је венчао Милку и Милоша Минића пре 1941. године, а имали су и заједничке партијске активности. Супарништво је настало после одласка Петра Стамболића у савезну администрацију крајем педесетих, што су Минићи искористили да прошире свој утицај у Србији, касније и Југославији. Неслагања су се нарочито испољила у време студентских демонстрација 1968. године. Ипак, то није био сукоб који би довео до потпуног потискивања конкурената у партијској номенклатури. Иван Стамболић није био везан за Миниће – ујак Петар није га директно увео у политику, али је Иван посредно користио његов ауторитет у успињању у партијској и државној хијерархији.⁵²

Личност Петра Стамболића (1912–2007) синтетизовала је традиционалне особине патријархалне културе и револуционарног комунистичког режима. Од 1944. па до средине осамдесетих година ХХ века Петар Стамболић је

49 „Обреди“ представљања у овим ситуација постају својеврсна „замка за ум“; све постаје прихватљиво, пошто свако у датом тренутку једино жели да верује у понуђено јавно обраћање (Mark Abeles, *n. d.*, 164–169).

50 Mark Abeles, *n. d.*, 191, 194–196.

51 Иако носе исто презиме и потичу из истог села, Петар и Иван Стамболић нису крвни род. „Право“ презиме Петра Стамболића је Бошњаковић, тако да се његова сестра сасвим природно удала за Ивановог оца. Тако је Ивану Стамболићу Петар заправо ујак, а не стриц, како би се закључило на основу презимена (Делимир Стишовић, *Брезова под Мучњем*, Београд, 2003, 364–368).

52 *Владе (1805–2005)*, (ур. Радош Љушић), Београд, 2005, 440, 449, 465; Venceslav Glišić, *Susreti i razgovori : prilozi za biografiju Petra Stambolića*, Београд, 2010, 118–123, 132–136.

обављао најодговорније партијско-политичке и државне дужности у Србији и Југославији. Он је за себе тврдио да је динарац, а савременици су га запамтили као опрезног и лукавог човека, што је карактеристично за брђане из Старог Влаха одакле је он иначе потицао. Доживљавали су га као патријархалног домаћина Србије из задруге из које је поникао. Лишен личне параде стварао је утисак да води бригу о свему, као нека врста старатеља Србије. Но, Стамболић није био омиљен у народу, посебно у Западној Србији, јер се сматрало да није урадио довољно за свој крај и да није склон помагању локалној патриотској линији. Сличну праксу руковођења применио је и Иван Стамболић (1936–2000) почетком осамдесетих година.⁵³

Стамболићи нису родом из Чачка, премда је Петар завршио Гимназију у овом граду, а Иван ту започео своју радничко-партијску каријеру, пре него што је постао истакнути функционер. Петар Стамболић се кандидовао за народног посланика 1945. године управо у Чачанском округу. Локалне партијске структуре нису запамтиле да се значајније мешао у рад локалних власти. Изузетак је покушај интервенције крајем четрдесетих година поводом почетка рушења дела старих зграда у Чачку, да би се изградиле солитери за раднике војне фабрике „Слобода“.⁵⁴

Иван Стамболић имао је нешто другачији политички приступ према „завичају“, иако је и за њега важило правило да није наклоњен завичајним везама.⁵⁵ Већ почетком седамдесетих (1971) омогућио је, као директор „Техногаса“, да се у ово предузеће интегрише локална фирма „Отпад“ (касније „Технос“), која је постала једини сакупљач и прерађивач алуминијума у Србији.⁵⁶ Значајнији утицај покушао је да оствари преко политичких веза са Александром Вишњићем, директором предузећа „Фабрика резног алата“ (1976–1982. и 1986–1989) и председником општине Чачак (1982–1986), за кога је планирао место у Влади Србије, као и преко следећег председника општине, Милована Гавриловића (1986–1989), који је био родом из истог села као и Стамболићи (Брезова). Вишњић и Гавриловић били су принуђени да 1989. године „добровољно“ одступе са својих функција због веза са Иваном Стамболићем – први са места директора „Фабрике резног алата“, други као председник општине. Њихови политички конкуренти у оквиру Савеза комуниста Србије доживљавали су их као „стамболићевце“, мада је питање да ли су они то били у потпуности. Но, у тадашњој јавности они су означени као посебна група елите власти смештена у својеврстан клан „стамболићеваца“. Ипак, требало би нагласити да утицај

53 Venceslav Glišić, *n. d.*, 7–10, 132–136.

54 Душан М. Војиновић, „Сећања на један период развоја града Чачка“, *Вишевековна историја Чачка и околине, Научни скуп* (ур. Владан Јовашевић, Андрија Стојковић, Радован М. Маринковић), Београд, 1995, 872–873.

55 Venceslav Glišić, *n. d.*, str. 133.

56 Изјава Петра Јоловића Беске, секретара комитета у Чачку и радника „Техногаса“ у Београду, дата аутору текста 24. маја 2010. године.

породице Стамболић на Чачак није био непрекидан и да је био више условљен тренутним политичким интересима него завичајним везама.

Но, то није значило да Иван Стамболић није користио могућност политичке презентације у Чачку. Он је, заједно са председником општине Гавриловићем и некадашњим председником општине Милосављевићем (тада потпредседником Савезне владе), свечано отворио радове на изградњи система за водоснабдевање „Рзав“ 19. јула 1989. године. Као својеврстан сценски приказ губитка политичке моћи Ивана Стамболића (после Осме седнице ЦК СКС 23–24. септембра 1987), његова посета фабрици „ЦЕР“ (17. новембар 1987) у којој је некада и радио и покушај да се прекине штрајк радника, није успела.⁵⁷ Радници нису хтели да га приме. То је, на симболичан начин, значило прекидање завичајних покровитељских односа са Чачком.

Много значајнији и дуготрајнији утицај у Чачку имала је породица Минић. Милош Минић одрастао је у Чачку, у који се његов отац Драгомир преселио из оближњег села Прељине. Милошева супруга Милка Јанковић рођена је у Чачку, где је и живела до почетка Другог светског рата. Током рата и окупације обе породице тешко су страдале изгубивши шесторо одраслих чланова.⁵⁸ Страдање породица Минић и Јанковић било је велико, али не и битно другачије од осталих фамилија у чачанском крају које су подржавале комунистички и партизански покрет. Политички утицај који су Минићи остварили после 1945. године условио је да се на много начина борба и страдање њихове породице истакне и овековечи.

Револуционарна смена власти доживљавана је као догађај који се не може оповргнути. Карактеристичан је говор који је Милош Минић одржао у Чачку 31. децембра 1944. године на оснивачкој скупштини Окружног народноослободилачког одбора у Чачку, када је изјавио: „Ми смо сада дошли и више никада отићи нећемо!“⁵⁹ Даљи след догађаја потврдио је ове речи, не само када је у питању остварење монопола КПЈ у вршењу власти, већ и доминација његове породице у политичком животу града. Следећег дана одржана је окружна

57 Горан Давидовић, Лела Павловић, *Историја Чачка: хронологија од праисторије до 2000. године*, Чачак, 2009, 470–471.

58 Драгомир, који је био општински службеник у Чачку, изгубио је у рату двоје деце, сина Милована (погинуо је као борац Друге пролетерске бригаде 1942) и ћерку Даницу (стрељана у логору Бањица 1942). Драгомиров брат Милун се убио 1942. године да не би рањен пао у руке недићевцима; други брат Радосав стрељан је у Бањичком логору 1943. године. Сам Драгомир је од 1942. године па до краја окупације био заточен у Бањичком логору. Током рата страдала је и породица Јанковић. Милкиног брата Милана Бату Јанковића заклали су четници крајем 1941, а другог брата Душана стрељала је нова партизанска власт 1945. године, јер је током окупације био сарадник Специјалне полиције у Ваљеву.

59 „Ми смо сада дошли и више никада отићи нећемо!“, *Слободни глас*, бр. 1. Чачак, 15. јануар 1945, 2–3.

конференција ЈНОФ-а, чији је секретар постала Милошева супруга Милка.⁶⁰ Она је истовремено била и секретар Окружног комитета КПЈ са седиштем у Чачку, што је била највиша политичка функција у целом крају.⁶¹ Драгомир Минић, Милошев отац, а Милкин свекар, изабран је већ 7. децембра 1944. године за председника општине Чачак, а почетком августа исте године изабран је и за делегата на конгресу ЈНОФ-а у Београду, као представник округа.⁶²

На изборима за Уставотворну скупштину 11. новембра 1945. године као посланици са данашње територије општине Чачак, а из ондашњих срезова Трнавског и Љубићког, изабрани су Милка и Милош Минић. Из Моравичко-драгачевског среза изабран је Петар Стамболић. Брачни пар Минић је већ тада био у Београду, у коме су обављали партијско-државне функције, што није била препрека да се из Чачка изаберу и за посланине за Уставотворну скупштину НР Србије 10. новембра 1946. године.⁶³

Драгомир Минић је мандат председника општине обављао све до децембра 1947, али је све до 1961. године непрекидно био део општинске власти. Он је истовремено постао и први и дугогодишњи председник Савеза бораца у Чачку, касније и Удружења пензионера. Значај Драгомира Минића може се видети и из извештаја о избору Радојка Крунића за председника општине Чачак 1952. године. Крунић није ни пре ни током рата припадао партизанском покрету, а КПЈ се прикључио тек после рата. Ауторитет Драгомира Минића, који је председавао конститутивном седницом, помагао је да се отклоне евентуалне сумње: „Хоћете ли ви, другови, да предложете, или да предложем ја – рекао је стари Драгомир Минић. – Предложи ти, одговорили су одборници у хору. Салом је овладао тишина. А потом – пао је предлог. – За председника предложем народног одборника Радојка Крунића. Општи аплауз био је довољни доказ да се предлог једногласно прихвата. После дужег аплауза, председавајући је, форме ради, запитао: – Ко је за овај предлог нека дигне руку! Масовно дизање руку праћено је повицима: – Сви смо!“⁶⁴ Начин на који је приказан цео догађај више је одговарао изборима у предмодерним партријархалним заједницама, где се преко ауторитета угледног патријархалног домаћина власт преноси на изабраног наследника, него у модерном друштву у коме се за функцију вршења државе управе кандидати намећу пре свега стручношћу.

60 „Конференција Окружног одбора Јединственог народно-ослободилачког Фронта“, *Слободни глас*, бр. 1. Чачак, 15. јануар 1945, 4–5.

61 Горан Давидовић, Лела Павловић, *н. д.*, 251.

62 „83.000 гласача узело учешће у бирању делегата који ће ићи на конгрес ЈНОФ-а Југославије као представници нашег Округа“, *Слободни глас*, бр. 27, Чачак, 4. август 1945, 1.

63 Горан Давидовић, Лела Павловић, *н. д.*, 382, 389.

64 „За претседника градске општине у Чачку изабран Радојко Крунић“, *Чачански глас*, бр. 339, Чачак, 9. децембар 1952, 1.

Савременици посебно истичу утицај Милке Минић на одабир кадрoвске структуре Чачка, па и на избор личности за место председника општине које су савременици доживљавали као „минићевце“ (практично сви председници општине до краја шездесетих). Милка је као први окружни секретар КПЈ имала одлучујућу улогу у бирању кадрoва који су у наредним годинама обављали разне партијско-државне функције. Имала је и одлучујући утицај приликом додела признања за учешће у рату, што су јој савременици и замерали (народни херој Раденко Мандић), говорећи да се без њеног одборања у Чачку није могла доделити ни значка „Црвеног крста“.⁶⁵

С друге стране, хероизација породице Минић није изостала. Са подручја данашње општине Чачак Орден народног хероја добило је укупно 12 особа (породица Минић добила је два одликовања – Милун Минић, Драгомиров брат, а Милошев стриц, 6. јула 1953, као и сам Милош Минић 9. септембра 1953). Једна од централних улица града добила је име по Милану Бати Јанковићу (1945). Дан после смрти Драгомира Минића (25. јануара 1964) једна од новопросечених улица добила је његово име. Чачак је 1966. године добио и Музеј револуционарне омладине, који је приказивао борбу и страдања СКОЈ-еваца пред и током Другог светског рата. Поставка је приређена у кући у којој су живели Милка и њен брат Милан Бато Јанковић, чији је споменик био постављен испред улаза у Музеј. Једна од нових улица 1976. године добила је име по Милуну Минићу, брату Драгомира Минића.⁶⁶

Утицај Милке и Милоша Минића био је изражен и кроз редовно кандидовање из Чачка за функције у републици и федерацији, све до краја шездесетих.⁶⁷ Занимљиво је да нико од савременика није изјавио да су Минићи директно помогли Чачак и околину у привредном или било каквом другом напретку. Другачији примери нису документовани. „Размена“ са завичејем била је једносмерна. Минићи су из родног краја узимали и потврђивали легитимитет, што није „материјализовано“ у привредном напретку за који би они били заслужни. Шта више, за Милоша Минића је важило правило да није

65 Ратко Трипковић, Радисав Недовић, Милун Мандић, *н. д.*, 274.

66 Милош Тимотијевић, „Сталне поставке и изложбена активност музеја 1953–2002“, *Зборник радова Народног музеја XXXI*, Чачак, 2002, 251–259; Милош Тимотијевић, „Називи улица Чачка 1893–1992. Један век изграђивања колективног идентитета“, *Годишњак за друштвену историју VII/2–3*, Београд, 2000, 221–250.

67 Милош Минић из Трнавског среза изабран је за Народну скупштину ФНРЈ 1950. године, да би 1958. године био изабран и за председника Извршног већа Србије као посланик из Чачка. Милка Минић је 1949. године постала делегат за конференцију Народног фронта као делегат из Чачка, а 1951. године посланик у Народној скупштини НР Србије. Она је из Чачка 1953. године изабрана за посланика Републичког већа Народне скупштине ФНРЈ, да би 1958. године била изабрана за Савезно веће савезне скупштине. Скупштина општине Чачак је 1963. године изабрала Милку Минић за делегата у Културно-просветном већу Народне скупштине СР Србије (Горан Давидовић, Лела Павловић, *н. д.*, 395, 397, 400, 407, 417, 425).

хтео да на било који начин фаворизује свој крај, јер би то било у супротности са интернационалном комунистичком идеологијом коју је затупао.⁶⁸ Треба нагласити и да су Минићи водили веома скроман приватни живот, у потпуној супротности са државном и политичком моћи са којом су располагали.

За разлику од Минића, Чачак су повремено помагали кадрови из Ужица – Слободан Пенезић Крцун (инвестиције у „Фабрику хартије“) када је био председник Извршног већа Србије, а касније и генерал Никола Љубичић као начелник генералштаба ЈНА (финансирање обилазнице око Чачка).⁶⁹ Захваљујући директним везама које су су Рацо Гавриловић (секретар комитета, касније јавни тужилац) и председник општине Крунић имали са Пенезићем, Чачак је избегао масовније хапшење поводом резолуције ИБ-а.⁷⁰ Према другој верзији то је заслуга Раденка Мандића и замнеика начелника УДБ-е у Чачку Пантелије Васовића.⁷¹ Минићи, према досадашњим сазнањима, нису битније утицали на развој или заштиту родног краја.

С друге стране, повремене посете Милке и Милоша Минића завичају у својству високих републичких и савезни партијско-државних функционера, биле су својеврстан ритуал у коме се он обраћао свом родном крају као истакнути функционер. Милош Минић је као потпредседник СИВ-а и Савезни секретар за иностране послове у пратњи Милоша Милосављевића (некадашњег председника општине) присуствовао збору комуниста чачанског предузећа „Слобода“ (19. јануара 1974) износећи им тренутну спољнополитичку ситуацију у свету и развој економских односа.⁷² Милка Минић је као члан ЦК СКС, заједно са Петром Стамболићем као чланом Председништва СФРЈ, посетила Чачак 1. октобра 1974. године, када је град свечано добио прву улицу са именом Јосипа Броза Тита и прославио 30 година од ослобођења 1941. године.⁷³

Према сведочењу Петра Стамболића то је било време када су се Минићи (нарочито Милка) хвалили како ће Милош наследити Тита, што му је у партијском руководству Србије створило противнике (Петар Стамболић,

- 68 Изјава Витомира Вукосављевића из Љубића, дугогодишњег сарадника Милоша и Милке Минић у Београду, дата аутору текста 15. августа 1998. године. Биографију Витомира Вукосављевића погледати у публикацији: Родољуб Петровић, *Прича о Љубићу*, Чачак, 2004, 162.
- 69 Интервју Љубише Ђирковића са Велисавом Богићевићем од 15. јуна 2008. године (Дигитална библиотека Градске библиотеке „Владислав Петковић – Дис“ у Чачку); интервју Љубише Ђирковића са Милошем Милосављевићем од 3. јула 2008. године (Дигитална библиотека Градске библиотеке „Владислав Петковић – Дис“ у Чачку).
- 70 Родољуб Петровић, *н. д.*, 218.
- 71 Изјава Пантелије Васовића, заменика Начелника УДБ-е у Чачку 1948. године, дата аутору текста 1. јуна 2010. године.
- 72 Ј. Магијашевић, „Усвојени развојно-производни задаци и пословна политика“, *Слобода*, бр. 45, Чачак, 31. јануар 1974, 1, 3.
- 73 „Величанствен пут борбе и стваралаштва“, *Чачански глас*, бр. 39, Чачак, 4. октобар 1974, 1.

Дража Марковић). Своју кандидатуру за савезног посланика 1982. године Милош Минић је потражио подршком политичких организација из Чачка. Његова кандидатура је из „необјашњивих“ разлога „нестала“ у путу између Чачка и Београда, па су Чачани протествовали.⁷⁵ Кандидатуру су заправо зауставили Дража Марковић и Петар Стамболић, јер нису желели да се Милош Минић кандидује за Председништво СКЈ, јер би то угрозило њихову позицију у Србији.⁷⁶

Периодичне посете Минића настављене су и касније. Милош Минић је 17. септембра 1982. године као члан ЦК СКЈ разговарао са привредницима Чачка који су му реферисали о тренутном стању. После састанка Минић је обишао фабрику „ЦЕР“.⁷⁷ Дан касније, 18. септембра 1982. године, Милка Минић је уручила ударничке значке бригадирима из Чачка из ОРБ „Милан Бато Јанковић“, која је носила име по њеном брату, чије се успомене радо сећала.⁷⁸

Када је новоподигнута фабрика латекса у оквиру Хемијске индустрије „Први мај“ у Чачку доспела у кризу 1984. године (предимензионирани капацитет са неисплаћеним каматама које су све више расле), за помоћ су се обратили Милошу Минићу, тада члану ЦК СКЈ. После обиласка фабрике Минић је обишао Музеј, посетивши притом изложбу „Спорт у старом Чачку“, а затим и Архив. Интересовао се и за писање историје Чачка.⁷⁹ Фабрика коју је посетио није се извукла из кризе све до краја осамдесетих.

Политички утицај Минића нестао је после Осме седнице СКС 1987. године, а сам Милош Минић је све до своје смрти остао доследан критичар српског национализма оличеног у политици Слободана Милошевића. Симболичан прекид завичајних веза породице Минић са Чачког било је уклањање поставке Музеја „Револуционарне омладине“ и њена замена поставком „Ентеријер градске куће у Чачку крајем XIX и XX века“ (1992). И ова поставка је уклоњена када је локални бизнисмен Миленко Костић (власник фирме „Ауто-Чачак“) купио кућу и плац (2002) у коме је била смештена музејска поставка, што је условило и да се споменик Милана Бате Јанковића премести у двориште Народног музеја у Чачку. Улица Милана Бате Јанковића није променила име.

74 | Venceslav Glišić, *n. d.*, 120.

75 | „Благовремена кандидатура Милоша Минића“, *Чачански глас*, бр. 18–19, Чачак, 1. мај 1982, 3.

76 | Venceslav Glišić, *n. d.*, 120.

77 | „Успешно сналажење“, *Чачански глас*, бр. 39, Чачак, 24. септембар 1982, 1.

78 | „На крају признања“, *Чачански глас*, бр. 39, Чачак, 24. септембар 1982, 1.

79 | „Или санација или – стечај“, *Чачански глас*, бр. 16, Чачак, 19. април 1984, 1, 4.

„Завичај као државица“

На крају овог кратког осврта на улогу и значај председника општине као елите власти у доба социјализма на локалном нивоу и њиховим везама са вишим нивоима власти, делимично је потврђена теорија да одговор на основно питање које је покренуто (систем политичких вредности које локална заједница преноси кроз неколико генерација) треба потражити у систему породичних веза карактеристичних за предмодерна друштва. Утицај ових релационих веза није нестао у наизглед свеприсутној доминацији ауторитарне власти у доба социјализма. Идеолошка бирократска држава, многобројне установе, државни апарат и модерна организација друштва условљена технолошким променама, нису потиснули традиционалне форме родовских помагања.

Локална елита власти није се директно репродуковала кроз своје биолошке потомке, што је значајна модернизација друштва у односу на период пре 1941. године.⁸⁰ У елиту власти на локалном нивоу уведени су како сами радници и сељаци, тако и њихови потомци, чиме је значајно проширена њена основа. Али она се на тај начин и аматеризовала, јер стручност никако није била главни услов обављања државних дужности. Повећање бројности чланова партије проширило је мобилизациону базу за регрутовање припадника елите власти, али нови млади чланови до краја педесетих нису могли досегнути до места председника општине. Ратне заслуге (било које врсте), које можемо подвести као принцип „јунаштва“ из предмодерних друштава, имале су већу проходност.

Породичне везе су и даље биле значајан услов ка напредовању, мада вишеструко условљене. Као званичан услов напредовања у каријери током социјализма уведена је „морално-политичка подобност“, која је у пракси фаворизовала потомке припадника комунистичког и партизанског покрета. Овај идеолошки услов заснивао се на увреженом схватању политике на колективно-несвесном плану у коме су предмодерни обрасци организовања друштва ослоњени на породично порекло и породичну политичку баштину.

Као својеврсна опозиција оваквом схватању после 1996. године председници општине имају супротно – равногорско порекло. „Ново време“ захтевало је другачију породичну баштину. Пратећи своју идеолошку основу и

80 За биографије председника општина, политичке и породичне везе на локалном плану у међуратном периоду погледати: Милош Тимотијевић, *Општина Чачак и њени председници 1918–1941*, каталог изложбе, Чачак, 1999; Милош Тимотијевић, „Општинска власт у Чачку између два светска рата“, *Зборник радова Народног музеја XXVII*, Чачак, 1997, 305–334; Милош Тимотијевић, „Чачак у предвечерје Другог светског рата 1938–1941. Социјална, економска и политичка структура“, *Зборник радова Народног музеја XXIX*, Чачак, 1999, 133–218.

81 „Социјалисти се на велика врата враћају у локални парламент. Врућа политичка јесен“, *Чачански глас*, бр. 35, Чачак, 3. септембар 2004, 4.

наслеђе епохе социјализма, Социјалистичка партија Србије у Чачку је у кампањи за локалне изборе 2004. године као важну чињеницу истакла партизанско порекло свог каидата за председника општине: „Овог пута кандидат СПС-а за градоначелника морао је да буде из партизанске породице, јер је такво време. У противном не бисмо емитовали добру поруку ни онима који нас подржавају, а не би нас поштовали ни други.“⁸¹ Тако је на дневно-политичком плану и даље коришћена породична баштина као важан услов проходности код бирача.

С друге стране, релационе мреже према локалном нивоу са места централне државне власти на примеру Чачка не потврђују теорију о обостраној „размени“. Обављање политичке функције председника општине дуго је било под патронатом породице Минић, а касније, само на један другачији начин, породице Стамболић. Иако су Минићи своју политичку баштину градили и конструисали кроз хероизацију своје породице, њихов завичај од тога није „много вајдио“. Савременици догађаја истичу да је Чачак повремену материјалну или политичку помоћ добијао од Ужичана (Стамболића, Пенезића, Љубичића), као „земљака“ из региона Западне Србије. Минићи су заправо „модернизовали“ други, повратни пол релационих веза. Завичај није имао протекцију у односу на друге крајеве Србије и Југославије, већ првенство на нивоу симболике, јер су „изнедрили“ квалитетне кадрове. Сличан приступ имао је и Милош Милосављевић, председник општине Чачак (1963–1967), који је после обављања те дужности имао истакнуту републичку и савезну државну каријеру.

Поднослов овог завршног одељка позајмљен је од Братислава Бата Јевтовића, који је поводом објављивања књиге о селу Брезови своје излагање насловио „Завичај као државица“, наглашавајући да и поред свог странствовања човек „засвагда“ остаје „држављанин једног специфичног државчика“. Заправо, дубинске везе између људи модерно друштво није избрисало, посебно породичну повезаност и политичку баштину која се наслеђује. Социјалистичко друштво је и на овом плану извршило само делимичну, непотпуну модернизацију, снажно се наслањајући на предмодерне обрасце организовања друштва. Свесна или несвесна репродукција таквих релационих мрежа, као услова проходности политичких кандидата, остала је и даље актуелна.

82 | Братислав Бато Јевтовић, „Завичај као државица“, у: Милан Р. Милошевић, *Расковник завичаја : разговори о Брезови*, Београд, 2008, 28–30.

‘First citizen of a small town’: significance of a municipality president in local elite of authorities during the socialist period – Cacak as an example

In this paper, using Cacak as an example, as a micro unit, we analyze and check theoretical assumptions about the problem of defining of the notion of elite in the period of socialism and its connections with hierarchy higher authorities’ bodies. The place of a municipality president did not have only political power of making decision but it also, symbolically, presented the value system of one community connected with numerous relative networks.

The problem is investigated at the level of defining and determining of elite and its functioning within socialist society as well as within the value system of traditional society which socialism did not disturb. Special attention is given to the significance of political family heritage in connection with getting positions within local elite of authorities and getting the function of the president of municipality.

The importance and role of the families of Milos and Milka Minic and their competitors Petar and Ivan Stambolic have been analyzed as well, on a symbolic plan of creating of new traditions in Cacak including the influence on local political events.

Milos TIMOTIJEVIC

„Le premier citoyen de la petite ville“ : l’importance du maire au sein de l’élite locale du pouvoir durant le socialisme – l’exemple de Cacak

Dans cette étude à l’exemple de Cacak comme micro-ensemble sont analysées et vérifiées les suppositions théoriques en rapport avec la définition de la notion d’élite durant la période du socialisme et ses relations avec les organes hiérarchiquement supérieurs du pouvoir. Le poste de maire ne possédait pas seulement le pouvoir politique de décision, mais représentait aussi symboliquement le système de valeur d’une communauté relié par des réseaux en relation.

Le problème est examiné au niveau de la définition et de la détermination de la notion d’élite et de sa fonctionnalité au sein de la société socialiste, mais aussi au sein du système de valeur de la société traditionnelle que le socialisme n’a pas perturbé. Une attention particulière est consacrée à l’importance du patrimoine politique de la famille sur la viabilité politique au sein de l’élite locale du pouvoir et à l’obtention de la fonction de maire.

L’importance et le rôle des familles de Milos et de Milka Minic sont aussi analysés, ainsi que ceux de leurs concurrents, les familles de Petar et d’Ivan Stambolic, sur le plan symbolique de la création de nouvelles traditions à Cacak, mais aussi sur l’influence des occasions politiques locales.

Milos TIMOTIJEVIC

1. Војно, полицијско и политичко руководство Чачка почетком 1945. године (стоје са десна: Душан Царевић, војни командант подручја у средини Милка Минић, секретар ОК КПЈ, десно од ње Ратко Дражевић, начелник ОЗН-е.

2. Милка Минић говори на гробу Драгише Мишовића 18. јануара 1945. године.

5. Прослава десет година од ослобођења Чачка (4. децембар 1954). Испред зграде општине стоје: Рајо Гавриловић (секретар комитета, касније јавни тужилац), Милка Минић, Радојко Крунић (председник општине) и Милош Минић.

6. Јосип Броз Тито, Милка Минић и председник општине Чачак Милорад Никишић (Чачак 24. септембар 1959).

*7. Милка Минић, Слободан Пенезић Крџун, Милорад Никшић и Јосип Броз Тито,
(Чачак 24. септембар 1959).*

8. Александар Ранковић у посети Чачку (1. септембар 1960). У првом реду: Милка Минић, Иван Гошњак, Милорад Никишић, Александар Ранковић и Радисав Недељковић.

9. Јосип Броз Тито у посети Чачку (6. мај 1972). У првом реду: председник општине Драгић Јовановић, Јованка Броз, Дража Марковић, крајњи до вагона Александар Бакочевић, десно у разговору Милош Минић.

10. Прослава povodom osnivaња Друге пролетерске бигаде (Чачак, 1. март 1978). Стоје Милован Гавриловић, Иван Стамболић, Велимир Божићевић, Петар Грачанин и Милка Минић.

11. У посети родном крају: Милош Милосављевић и Милош Минић.